

STIMA DE SINE – COMPONENTĂ A PERSONALITĂȚII

SELF-ESTEEM PERSONALITY COMPONENT

Victoria Maximciuc, dr. în psihologie, conf. univ.

UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Victoria Maximciuc, doctor of psychology, associate professor

"Ion Creanga" SPU of Chisinau

<https://orcid.org/0000-0001-7331-9133>

Gheorghe-Ionuț Purcaru, doctorand,

UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Gheorghe-Ionuț Purcaru, PhD student,

"Ion Creanga" SPU of Chisinau

<https://orcid.org/0000-0002-0154-8268>

CZU: 159.922

Abstract

Self-esteem is the one of most important dimensions of our personality that we are not always aware. The concept of self-esteem, which refers to the way we evaluate ourselves, how good we consider ourselves, comparing to our own expectations or to the expectations of others. Of self-esteem are: self-confidence, self-concept, love and is in a relationship of interdependence. Self-esteem play an important role in the self-image. Self-esteem is vital to our psychological balance. The sources of self-esteem: parents and school.

Key-words: self-image, self-esteem, personality, parents, school.

1. Imaginea de sine

În literatura noastră de specialitate „imaginea de sine” și „percepția de sine” pot reprezenta în anumite secvențe ale demersurilor analitice același lucru ca și conceptul de Sine” (self-concept) ceea ce nu este corect întrucât „concepția de sine” pe lângă aspectele cognitive ale Sinelui („imaginea de sine”, „percepția de sine”, „conceptul de Sine”) include și „stima de sine”, plecând de la ideea că, în modul concret în care operează Sinele, cognitivul, evaluativul și chiar emoționalul se împletesc [12, p. 16].

În strânsă legătură cu problematica Sinelui este cea a cunoașterii de sine care „se concentrează în trei dimensiuni: cea a cunoașterii sau a percepției de sine (self-concept); a imaginii de sine (self-image), respectiv cea a evaluării și aprecierii de sine (self-esteem)” [16].

Cu cât copilul crește, înaintează în vârstă și se confruntă cu situații diverse el începe să-și dezvolte cunoașterea de sine. Fiind un proces complex, care durează întreaga viață el duce mai întâi la conturarea, structurarea și apoi, îmbogățirea imaginii de sine.

Gabriela Lemeni [11, p. 28] consideră imaginea de sine „modul în care o persoană își percepe propriile caracteristici fizice, cognitive, emoționale, sociale și spirituale. Imaginea de sine este o reprezentare mentală a propriei persoane care ne ajută să ne reglăm comportamentul în societate.

Imaginea de sine nu reflectă întotdeauna realitatea însă cu cât o persoană se percepe mai corect dezvoltându-și convingeri mai realiste despre sine cu atât și funcționarea sa este mai bună.

O importanță deosebită în structurarea imaginii de sine o deține educația prin toți factorii care contribuie la socializarea individului: familia, școala, mediul social și influențele culturale.

Imaginea de sine (Eul) nu este o structură omogenă. În cadrul său, Adriana Băban [3, p. 75] consideră că se pot diferenția mai multe componente: Eul (sinele) real sau Eul actual, Eul (sinele) ideal și Eul (sinele) viitor.

● **Eul actual** reprezintă modul în care persoana își percepe propriile caracteristici fizice, cognitive, emoționale, sociale și spirituale la un moment dat.

Eul actual are mai multe dimensiuni:

Eul fizic reprezintă modul în care persoana își percepe propriile trăsături fizice în special cele legate de propriul corp (imaginea corporală) și apartenența sexuală (identitatea sexuală).

Eul cognitiv reprezintă modul în care persoana își percepe propriul mod de a gândi și opera mental cu informațiile despre lume

Eul emoțional (Eul intim sau Eul privat) reprezintă modul în care persoana își percepe propriile afecte, sentimente, emoții

Eul social (Eu interpersonal) reprezintă modul în care persoana crede că este percepută de cei din jurul său [10, p. 30].

Cu cât diferența dintre Eul emoțional și cel social este mai mare, cu atât gradul de maturizare a persoanei este mai mic.

Eul spiritual reprezintă valorile existențiale ale unei persoane.

● **Eul ideal** reprezintă modul în care o persoană își reprezintă mental ceea ce ar dori să fie, dar este conștientă că nu are resurse necesare să devină. Eul ideal se exprimă prin nivelul de aspirație și de aceea, ca multe idealuri, uneori poate fi atins, alteori nu.

● **Eul viitor** reprezintă modul în care persoană și percepe potențialul de dezvoltare personală și se proiectează în viitor.

Imaginea de sine, respectiv stima de sine se formează prin excelență în copilărie.

2. Stima de sine – delimitări conceptuale

Deși este una dintre dimensiunile fundamentale ale personalității noastre stima de sine este un fenomen discret, impalpabil, complex, de care nu suntem întotdeauna conștienți.

Verbul „a estima” provine din latinescul „aestimare”, „a evalua”, „ a cărui semnificație este dublă: în același timp „a determina valoarea” și „ a avea o părere despre” [2, p. 15].

Adriana Băban [3, p. 80] descrie stima de sine ca fiind „modul în care ne evaluăm pe noi înșine, cât de buni ne considerăm comparativ cu propriile expectanțe sau cu alții”. Autoarea consideră stima de sine „dimensiunea evaluativă și afectivă a imaginii de sine”. Același aspect evaluativ cu conotații afective surprinde T. Constantin [5, p. 253] considerând că stima de sine „se referă la trăirea afectivă, la emoțiile pe care le încearcă individul atunci când se referă la propria persoană”.

Lemeni Gabriela [11, p. 34] consideră stima de sine „dimensiunea evaluativă a imaginii de sine și se referă al modul în care ne considerăm ca persoane în raport cu propriile așteptări și cu ceilalți”.

Lupu D. A. [12, p. 18] precizează faptul că stima de sine are două dimensiuni (modelul bidimensional al stimei de sine): o dimensiune legată de valorizarea de sine (self-worth) și o dimensiune legată de competența de sine.

În ceea ce privește conceptele: competența de sine și eficacitatea de sine (self-efficacy), A. Bandura le consideră independente și aprecia că este important să se mențină această distincție în timp ce Caprara și Cervone (2000) eficacitatea de sine este mai strâns legată de comportament decât de stima de sine. A. Brândușa consideră că în timp ce stima de sine

surprinde mai degrabă aspectele afective decât cele cognitive, eficacitatea de sine surprinde, în special, aspectele cognitive [5, p. 125].

În limbaj comun, accepțiunea stimei de sine ar putea fi exprimată în sintagma: „stima de sine reprezintă modul în care ne vedem și dacă ne place sau nu ceea ce vedem” [2, p. 16]

Această modalitate raportată la sine este vitală pentru echilibrul nostru psihologic. Atunci când este înaltă și stabilă, ne permite să acționăm eficient, să facem față dificultăților existenței, să dezvoltăm relații pozitive cu cei din jur, să ne exprimăm liber emoțiile pozitive și negative, să fim încrezători în propriile posibilități, să avem performanțe în activitatea desfășurată. Când stima de sine este instabilă sau scăzută conduce la inadaptare, neplăceri, frustrări, eficiență scăzută în acțiuni, evitarea responsabilităților, evitarea implicării în sarcini noi.

În realizarea oricărei activități omul caută să satisfacă două trebuințe indispensabile stimei de sine: necesitatea de a fi iubit (apreciat, simpatizat, dorit) și necesitatea de a fi competent (performant, abil, înzestrat). Aceste trebuințe se cer a fi satisfăcute permanent, deoarece stima de sine reprezintă o dimensiune mobilă și extrem de importantă a personalității umane.

3. Abordări ale stimei de sine în diferite teorii

Teoria lui William James (1890). Stima de sine reprezintă raportul dintre succese (numărătorul) și pretenții (numitorul), altfel spus, cu cât obținem mai multe reușite, cu atât crește stima de sine cu condiția ca pretențiile noastre să nu fie prea mari. [11, p. 18]

Teoria lui Alfred Adler – teoria compensării (1927). Conform acestei teorii, indivizii care nu au aptitudini sau nu fac performanță într-un domeniu își focalizează potențialitățile în alt domeniu, unde consideră ei că vor avea succes, că se pot afirma. [1, p. 24]

Teoria autopercepției (Daryl Bem, 1972) susține completarea imaginii despre noi înșiși prin observarea a ceea ce facem, a propriului comportament realizat în absența constrângerilor.

Teoria comparării sociale a lui Leon Festinger (1957) preciza faptul că oamenii se compară cu alții pentru a-și menține și crește evaluarea de sine. Această teorie a fost rafinată de **teoria identității sociale** formulată de psihologii Henri Tajfel și John Turner în anul 1970 care are ca premisă faptul că indivizii se definesc pe ei înșiși în termenii apartenenței la grup și folosesc diverse strategii de comportare pentru a sublinia diferențele dintre grupuri.

Teoria motivației – Abraham H. Maslow (1971) – susține că oamenii sunt animați de două tipuri de forțe: forțe orientate spre menținerea siguranței personale și forțe care împing individul să-și folosească la maximum abilitățile și disponibilitățile personale pentru a se dezvolta și pentru a se autoactualiza.

Forțele orientate spre menținerea siguranței personale sunt activate de tendința de a activa eșecul.

Persoanele cu stimă de sine scăzută fiind acelea care se tem de eșec sau de situații cu potențial de eșec și din această cauză acestea dedică mai mult timp protejării stimei de sine prin adoptarea de mecanisme de apărare de tipul: evitare, respingere, negare.

Al doilea tip de forțe îl reprezintă forțele orientate spre dezvoltare și care vizează trebuințele din vârful piramidei lui A. Maslow. Ne referim la trebuințele de stimă și statut. Acestea exprimă nevoia de valorificare a persoanei. Nevoii de valorificare i se adaugă dorința de a obține succesul, de a fi competent și autonom. Antrenarea în vederea satisfacerii acestor

nevoi și obținerea succeselor în acțiunile întreprinse vor dezvolta încrederea în sine a individului. [11, p. 20]

Teoria atașamentului – John Bowlby (1959). Autorul acestei teorii precizează faptul că sentimentul de sine al copiilor este legat de calitatea relațiilor interpersonale și de modelele interne despre Sine și despre ceilalți. În acest sens „copiii acceptați” vor putea dezvolta mult mai ușor un model al Sinelui, cu accente predominant pozitive, în timp ce „copiii respinși” vor ajunge să se considere lipsiți de valoare, nedemni de a fi iubiți, nesiguri, neîncrezători. [4, p. 134]

Teoriile sociocognitive prezintă conceptul de schemă a Sinelui ca model interior funcțional al acestuia (Markus, 1977), cu rol în organizarea proceselor interpersonale (Markus și Cross, 1990) și a proceselor intrapersonale ale autocunoașterii și ale motivației.

Prin învățarea sociocognitivă se construiesc stiluri constante de autoreglare / autocunoaștere, pentru care persoanele extravertite dezvoltă o imagine de sine cu niveluri relativ înalte ale stimei de sine. Este o cunoaștere a propriilor capacități și o exersare a controlului, în raport cu situațiile dificile din punct de vedere social și cognitiv. [13, p.122]

4. Componentele stimei de sine

Andre C. și Lelord F. [2, p. 17] consideră că stima de sine are la bază trei componente esențiale: iubirea de sine, concepția despre sine și încrederea în sine.

Pentru o stimă de sine armonioasă acești autori consideră că este necesară o bună dozare a fiecăruia dintre componente.

4.1. Iubirea de sine

Este componenta cea mai importantă a stimei de sine. Când ne gândim la iubirea de sine ne gândim că aceasta este „necondiționată: ne iubim în pofida defectelor și limitelor, a eșecurilor și înfrângerilor și nu depinde de performanțele noastre. Datorită ei putem rezista la adversități și ne putem restabili după un eșec. Iubirea de sine nu ne ferește de suferință sau de îndoială în cazul dificultăților dar ne apără de disperare.

Andre și Lelord [2, p.19] consideră că „a te iubi este tot soclul stimei de sine, conștiința ei cel mai profund și cel mai intim”.

Iubirea de sine depinde foarte mult de afecțiunea împărtășită de familie în perioada copilăriei.

Carențele stimei de sine care-și au sursele la acest nivel conduc către ceea ce psihiatrul numesc „tulburări de personalitate”.

4.2. Concepția despre sine

Concepția despre sine constituie al doilea element esențial al stimei de sine.

Andre C. și Lelord F. [2, p. 19] consideră că părerea pe care o avem despre noi, această evaluare a calităților și defectelor noastre reprezintă concepția despre sine. Importantă nu este realitatea lucrurilor ci convingerea pe care o avem de a fi deținători ai calităților sau defectelor, ai potențialităților și limitelor. Astfel, concepția despre sine este un fenomen în care subiectivitatea joacă un rol esențial, observarea sa este dificilă, iar înțelegerea lui, delicată.

Mediul familial, în special proiectele pe care părinții le fac pentru propriii copii influențează concepția pe care aceștia și-o formează despre ei înșiși.

Unii părinți cer copiilor să împlinescă ceea ce ei nu au putut sau nu au știut să realizeze în viața lor fără să țină cont de dorințele și capacitățile copiilor lor. Dacă sarcina va fi

imposibil de realizat de către copil acest fapt va provoca în copil o profundă vulnerabilitate a stimei de sine și o concepție de sine limitată sau timorată ceea ce îl va conduce pe copil la o permanentă dependență „de celălalt”: va putea stabili relații satisfăcătoare cu ceilalți, dar se va limita la rolul de succesori, nu va călca decât pe drumuri deja explorate de alții. Îi va fi greu să construiască și să ducă la bun sfârșit proiectele sale personale.

4.3. Încrederea în sine

A treia componentă a stimei de sine o reprezintă „încrederea în sine”.

Dicționarul istoric al limbii franceze subliniază evoluția acestui termen (confiance – încredere) care în secolul al XIII-lea deriva din latinescul „confidentia”, se ortografiază „confiance” și păstrează o analogie cu „speranță”. În secolul al XVII-lea, ajunge la ortografia actuală și capătă nuanța de „siguranță”, mai ales în cadrul expresiei „încredere în sine”. În ceea ce privește definiția „încrederii în sine”, aceasta nu se mai bucură azi, de unanimitate. Unii pun accent asupra caracterului ei înnăscut și o asimilează cu o trăsătură de personalitate, alții insistă asupra caracterului ei dobândit considerând-o un răspuns pozitiv obținut cu ocazia experiențelor reușite sau alții o consideră una dintre consecințele forței eului.

Ipoteza unui prag de vulnerabilități, determinat de patrimoniul nostru genetic și diferit de la un subiect la altul, face parte din teoriile actuale. M. Haddon [7, p. 14] precizează că indivizii care beneficiază de un prag maxim vor suporta mai bine dificultățile și nu se vor lăsa copleșiți. Pe când cei care depind de un prag minim își vor pierde încrederea în ei și vor ceda mai ușor.

Încrederea în sine depinde de un eu suficient de solid, fiind totuși fluctuantă și sensibilă la ambianță, la influențele mai mult sau mai puțin dăunătoare ale mediului. Bulversările familiale, profesionale, afective pot să o fragilizeze pe moment. M. Haddon [8, p. 14] consideră indiscutabil că o anumită calitate a climatului poate contribui la modificarea încrederii în sine.

G. Duclos și D. Laporte [6, p. 13] consideră că încrederea în sine se dezvoltă în oricare moment al vieții fiind asociată cu o relație de atașament și se construiește acumulând experiențe pozitive în cursul cărora s-a făcut dovada unor calități, talente, capacități relaționale.

Andre C. și Lelord [2, p. 21] consideră că „a nu te teme exagerat de necunoscut sau de adversitate demonstrează un bun nivel al încrederii în sine”.

5. Evoluția ontologică a stimei de sine

Factorii ereditari și factorii social- educativi se împletesc în formarea și dezvoltarea imaginii de sine respectiv, a stimei de sine.

În perioada preșcolară nu se poate vorbi încă de stimă de sine, ci „de debutul cunoașterii de sine prin intermediul celorlalți – semnificativi” (părinți, educatori, bunici, alți adulți etc.) [11, p. 21]

Preșcolarii se autoevaluează lacunar prezentând aspecte externe, concrete cum ar fi însușirile fizice și psihice ușor accesibile, vârstă, sex și prezintă păreri în general pozitive despre ei înșiși.

Pentru preșcolari, sursa cea mai importantă pentru formarea stimei de sine o reprezintă evaluările părinților [3, p.12].

Școlarul mic accede la o reprezentare psihică globală despre el însuși, care poate fi măsurată și evaluată științific. Acesta este capabil să spună că are anumite caracteristici

(aspect fizic, trăsături de caracter) și să-și descrie stările emoționale și începe să se caracterizeze utilizând comparații sociale și aspecte psihologice.

Susan Harter (1989) consideră că în jurul vârstei de 8 ani copiii acced la o cunoaștere despre ei înșiși. Imaginea pe care încep să și-o formeze despre personalitatea lor constituie baza pentru conturarea stimei de sine [2, p. 80].

D. A. Lupu [12, p. 103] consideră că la această vârstă aparența fizică și acceptarea socială stau al baza constituirii stimei de sine. Aceasta se configurează ținând cont de părerile colegilor de clasă. Schimbarea resimțită de copil, la debutul școlarității prin înlocuirea mediului familial non-competitiv cu mediul școlar competitiv poate fi brutală și poate avea urmări asupra stimei de sine.

În perioada preadolescenței aparența fizică este sursa dezalorizării. Fetele manifestă expectanțe mai mari în legătură cu aspectul și atractivitatea fizică decât băieții. În această perioadă, în formarea stimei de sine intervin două judecăți de valoare: distanța percepută de persoană între imaginea ideală de sine și performanțele obținute în diverse activități (când această distanță este prea mare nivelul stimei de sine scade dezvoltându-se sentimentul de inferioritate) și estimările primite din partea grupurilor de apartenență (preadolescenții care se percep iubiți și apreciați necondiționat de către ceilalți – semnificativi au stimă de sine înaltă) [11, p. 22].

J. Santrock [15, p. 97] aprecia că intervalul de vârstă 11 - 13 ani este, de fapt, un interval de tranziție care ar trebui să pregătească modificările care vor apărea în adolescență.

Adolescența este o perioadă crucială în ceea ce privește dezvoltarea și consolidarea stimei de sine. Adolescența reprezintă momentul din viață în care fiecare individ trebuie să-și găsească identitatea. Această perioadă este marcată de scăderea nivelului stimei de sine care abia spre sfârșitul perioadei manifestă tendințe de stabilizare.

Atractivitatea fizică și competența athletică (sportivă) rămân domenii importante pentru adolescenți și pe lângă acestea domeniul acceptării sociale sau al popularității.

P. Tolan și B. Cohler [18, p. 43] consideră că în această perioadă cele trei domenii definesc imaginea de sine și dau sens stimei de sine pentru această perioadă.

G. Duglos și D. Laporte [6, p. 9] consideră că adolescența „nu trebuie percepută ca o simplă recapitulare a copilăriei sau ca un sfârșit al preocupărilor infantile. Acel „cine sunt eu?” (identitatea) și „care este valoarea mea?” (stima de sine) sunt preocupările esențiale ale adolescenței”.

6. Factorii care influențează stima de sine

D. A. Lupu [12, p. 24] consideră că principalii factori educativi cu rol în construirea și dezvoltarea stimei de sine sunt familia și școala cărora li se adaugă și alți factori cum ar fi: factorii social-economici, genul, nevrozismul-psihozismul-intraversia/extraversia, „strokerii” (nevoia de semne de recunoaștere).

Familia reprezintă mediul în care copilul se naște, trăiește primii ani ai existenței personale, se dezvoltă și în care se formează pentru viață. Ea constituie primul instrument de reglare al interacțiunilor dintre copil și mediul social având rol esențial în asigurarea condițiilor necesare trecerii prin stadiile de dezvoltare ale copilăriei, și care stau la baza structurii personalității individului”. [22, p. 13].

Familia reprezintă principalul factor în formarea imaginii de sine, respectiv, a stimei de sine. Acțiunea pe care familia o exercită asupra copilului se observă în climatul educativ din

familie și în conduitele utilizate pentru educarea imaginii de sine, respectiv stimei de sine a copilului.

La preșcolari influența cea mai mare o au părinții. Mesajele transmise de părinți sunt interiorizate de către copil conducând la sentimentul de adecvare sau inadecvare ca persoană. Greșeala părinților în etichetarea copilului după comportament duce la formarea unei imagini de sine negative, la fel și în cazul unui stil deficitar de relaționare părinte-copil.

„Modul în care familia susține copilul poate influența stima de sine a copilului atât pe coordonata intensității, cât și pe cea a stabilității” [11, p. 25]. Dacă familia susține copilul necondiționat pentru ceea ce este și face, copilul va dezvolta o stimă de sine înaltă și stabilă. Lipsa susținerii necondiționată care va conduce către o stimă de sine scăzută și manifestări ale copiilor care se înscriu în sfera răsfățului și abandonării. Printre conduitele greșite adoptate de familie care influențează negativ stima de sine amintim: valorizarea excesiv de mare a copilului și încărcarea copiilor cu „misiunea” nerealizată a părinților.

C. Andre și F. Lelord [2, p. 208] prezintă o serie de aspecte foarte importante cu rol în intensitatea și stabilitatea stimei de sine legate de tipologia familiilor. Astfel, există:

- părinți „controlori intruzivi” sau „părinți toxici” care decid în locul copilului „pentru binele lui” neoferindu-i libertatea de a alege, fapt care va conduce la creșterea dependenței parentale,

- părinți distanți care se ocupă mai puțin de copil și mai mult de ei înșiși ceea ce va conduce la nevoia copilului de a atrage atenția și a pune în valoare pentru a fi demne de interesul lor.

- Părinți care prezintă ei înșiși o stimă de sine scăzută transmițând un model parental prin imitație

- Părinți alcoolici care oferă o imagine vulnerabilă, chiar de degradare fizică, morală, mentală ceea ce va conduce la o stimă de sine ce va avea de suferit căci acești părinți nu mai sunt atenți la nevoile și stările sufletești ale copilului

- Părinți abuzivi verbal/fizic incompatibili să-și controleze pulsunile agresive față de copiii lor ceea ce va determina închiderea în sine a copilului, timiditate și chiar un puternic sentiment de inferioritate. Lipsa de siguranță din mediul familial poate conduce la o slabă valorizare de sine. Tulburările stimei de sine sunt marcate de profunde îndoieli asupra propriilor valori.

E. Hartley-Brewer [10, p. 187] prezintă consecințele stilurilor parentale asupra dezvoltării stimei de sine: identificând următoarele stiluri parentale:

- Stilul autocratic manifestat de părinți autoritari cu copiii acestora prin adoptarea unui sistem tradițional centrat pe adult în care sunt trasate multe limite rigide pe baza unor negative în care nu este loc de prea multe discuții. Consecințele acestui stil parental sunt: stima de sine redusă, nivelul ridicat al depresiei, anxietate socială [19, p. 165]

- Stilul permisiv centrat pe copil, părintele neavând nici putere și nici autoritate. În căminele permisive limitele se modifică permanent și nu există constanță sau coerență, copilul testând permanent limitele și încercând în permanență să determine unde sunt trase limitele. Consecințele adoptării acestui stil parental sunt: nivel ridicat al stimei de sine și al abilităților sociale, însă acești copii pot dezvolta tulburări de conduită.

- Stilul democratic care presupune limite mai puțin numeroase, ferme dar flexibile în cadrul cărora existând libertatea de a explora. Copilului îi este oferit spațiul necesar pentru a fi

însuși, pentru a face greșeli, în cadrul unor limite. Consecințele acestui stil parental sunt în mare parte pozitive, copiii fiind dornici de afirmare, capabili să se adapteze la noi reguli și situații având un nivel ridicat al stimei de sine.

Școala reprezintă cel de-al doilea factor principal în dezvoltarea stimei de sine.

Școlarizarea și modul în care copilul percepe schimbarea din momentul începutului școlarizării influențează atât nivelul, cât și stabilitatea stimei de sine.

Prin adoptarea unei atitudini pozitive manifestată în lucrul cu elevii, încurajare prin laude, recunoașterea onestă a meritelor și un învățământ centrat pe elev școala poate influența pozitiv nivelul stimei de sine, dar ea poate influența și negativ nivelul stimei de sine a elevilor prin utilizarea competenței în privința comportamentului, prin protejarea excesivă a unor elevi și prin judecarea copiilor în absența lor fără ca aceștia să aibă posibilitatea să se apere.

Alți factori care pot influența dezvoltarea stimei de sine a elevilor sunt: mediul clasei care ar trebui să se caracterizeze prin: demnitate, corectitudine și dreptate (tratarea egală a tuturor elevilor cu respect, seriozitate, indiferent de gen, posibilitate materială, tipul familiei, culoarea pielii, religie, naționalitate, etc.), stima de sine a dascălilor care pot influența indirect stima de sine a elevilor, atitudinea dascălilor care ar fi necesar să se orienteze spre încurajarea elevilor de a se aprecia corect, de „a se vedea singuri”, efectul personal al dascălului care vizează printre altele și percepția socială neutră pe care dascălii ar trebui să o aibă față de elevi.

Factorii social-economici au o mare putere de influență asupra stimei de sine a copiilor. Statutul socio – economic precar (familii cu venituri foarte mici) care are o influență negativă asupra stimei de sine. [11, p. 26]

Din constelația factorilor care pot influența dezvoltarea stimei de sine amintim: genul, nevrozismul – psihozismul – intraversia/extraversia, handicapurile.

Raportate la particularitățile temperamentale, vârstă, educație și dezvoltare mintală, tulburările de vorbire, spre exemplu, pot conduce la tulburări comportamentale provocate de conflicte lăuntrice, de frământări interne în cazul în care logopatul nu-și dă seama de posibilitatea rezolvării situației sale dificile. La aceștia apar, oscilații și contradicții în rezolvarea problemelor, ca și în adoptarea modalităților de acțiune mintală și practică. Atunci când conflictele se prelungesc și devin cronice, ele influențează negativ formarea caracterului, nivelul stimei de sine și nu stimulează dezvoltarea psihică în ansamblu. [20, p. 102]

Importanța dezvoltării și cultivării conduitei verbale se constată din faptul că, datorită ei, subiectul se prezintă sub aspectul capacităților intelective, al trăirilor afectiv-emoționale, al particularităților de temperament, caracter, vârstă etc. astfel, se poate afirma că limbajul, conduita verbală definește omul ca persoană cu toate atributele sale și prin intermediul lui putem să ne mobilizăm forțele într-o acțiune pe care o putem întreprinde sau dimpotrivă, inhiba demersul respectiv. Limbajul ne creează un anumit tonus afectiv, ne facilitează gândirea și exprimarea trăirilor noastre.

La persoanele cu tulburări de limbaj, dereglările de limbaj influențează negativ personalitatea și mecanismele operative în planul ideal și în cel acțional. [20, p. 104]

Tulburările de limbaj grave care afectează atât latura expresivă cât și cea impresivă a limbajului conduc la reticențe în relaționarea cu cei din jur, integrarea anevoioasă în activitate, structurarea însușirilor de personalitate îmbrăcând forme negative și determinând comportamente neintegrate.

La copii, frământările interioare, emoțiile exagerate, teama de a vorbi conduc la afectarea în mod grav a stimei de sine.

BIBLIOGRAFIE

1. ADLER, A. *Sensul vieții*. București. Cartex. 2017. 256 p. ISBN 978-606889-30-37.
2. ANDRE, CH, LELORD, FR. *Cum să te iubești pe tine pentru a te înțelege mai bine cu ceilalți*. București. Trei. 2011. 302 p. ISBN 978-973-707-468-3.
3. BĂBAN, A. *Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere*. Cluj-Napoca. ASDCR. 2011. 260 p. ISBN 978-973-7973-65-8.
4. BOWLBY, J. *Attachment and Loss vol 1*. Vintage Books UK. 1997. ISBN 978071267 4713.
5. CONSTANTIN, T. *Evaluarea psihologică a personalului*. Iași: Polirom, 2004. 290 p. ISBN 973-681-760-1.
6. DUCLOS, G, LAPORTE, D, ROSS, J. *Încrederea în sine a adolescentului*. București. House of Guides. 2009. 79 p. ISBN 978-606-513-098-2.
7. HADDOU, M. *Cum să-ți întărești încrederea în tine*. București. Trei. 2011. 195 p. ISBN 978-973-707-466-9.
8. HADDOU, M. *Cum să-ți întărești încrederea în tine*. București. Trei. 2004. 196 p. ISBN 973-8291-69-0.
9. HARTER, S. *Self and Identity development* in Ch. Carver și M. Scheier *Perspectives on Personality*. Needham Heights: Allyn & Bacon, 2000.
10. HARTLEY-BREWSTER, E. *Cum să crești un copil fericit?*. București. Sian Books. 2015. 229 p. ISBN 978-606-93485-9-8.
11. LEMENI, G., MICLEA, M. *Consiliere și orientare*. Cluj-Napoca. ASCR. 2010. 258 p. ISBN 978-973-7973-90-0.
12. LUPU, A, D. *Activități de consiliere. Reușita și stima de sine în viața preadolescenților*. Cluj-Napoca. ASCR. 2013. 229 p. ISBN 978-606824472-3.
13. MASLOW, A, H. *Motivație și personalitate*. București. Trei. 2007. 488 p. ISBN 978-973-707-159-0.
14. MATTHEWS, G, DEARY, I, J, WHITENAN, M. *Psihologia personalității. Trăsături, cauze, consecințe*. Iași. Polirom. 2012. 570 p. ISBN 978-973-46-3070-7.
15. SANTROCK, J (2008) *Educational Psychology*. Montreal. Mc. GrawHill.
16. ȘCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia vârstelor. Ciclurile vieții*. București, Didactică și Pedagogică, 1997. 510 p. ISBN 973-30-5798-3.
17. ȘCHIOPU, URSULA *Dicționar de psihologie*. București. Babei. 1997. 700 p. ISBN 973-48-1027-8.
18. TOLAN, P, COHLER, B. *Handbook of Clinical Research and Practice with Adolescents*. New-York: John Wiley & Sohs, Inc., 1993.
19. TURLIUC, M. *Psihologia cuplului și a familiei*. Iași. Performantica. 2004. 240 p. ISBN 973-7994-80-9.
20. VERZA E, VERZA F *Psihologia vârstelor*, București, Pro Humanitate, 2000, 307 p. ISBN 97399734-4-2.
21. VERZA, E. *Psihopedagogie specială*. Manual de clasa a XIII-a Școli normale. București. Didactică și Pedagogică. R. A. 1996. 136 p. ISBN 973-4141-6.
22. VERZA, FL., E. *Introducere în Psihopedagogia specială și în asistență socială*. Editura Fundației Humanitas. 2002. 315 p. ISBN 973-85164-3-9.
23. VRASMAȘ, E. *Intervenția socioeducațională ca sprijin pentru părinți*. București. Aramis Print. 2008. 255 p. ISBN 978-973-679-531-2.